

Боклаз В.А.

Класичний приватний університет

Набока К.О.

Класичний приватний університет

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ РЕФОРМИ НА ОСНОВІ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА, БІЗНЕСУ І ВЛАДИ В НІМЕЧЧИНІ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Комплексно проаналізовано досвід економічного відновлення Німеччини після закінчення Другої світової війни, так як економіка була фактично повністю зруйнована і ситуація в країні характеризувалася рядом негативних факторів: безробіттям, необхідністю репараційних виплат, міграцією висококваліфікованих робітників тощо. Визначено важливе значення економічних реформ професора Людвіга Ергарда, який визначив, такі засоби економічного відродження країни як: вільна приватна ініціатива та конкуренція, помножені на активну роль держави в економіці. Зазначено важливість та роль масштабної фінансової допомоги США в рамках «плану Маршалла», що зробила можливим проведення реформ у стислі терміни направляючи значні інвестиційні кошти в розбудову стратегічних галузей і, одночасно, забезпечуючи соціальну стабільність в період проведення реформ. Акцентовано увагу на ролі держави у здійсненні економічних реформ, яка зводилася до визначення пріоритетів розвитку, нагляду і регулювання, створення максимально сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату. Розкрито основу ідеології Ерхарда, що отримала назву соціального ринкового господарства, ліг синтез передового економічного досвіду, основу якого становили неолібералізм і філософія соціальної відповідальності. Визначено основні фактори післявоєнного відновлення і подальшого інтенсивного розвитку економіки Німеччини, серед яких глибоко продумана система послідовних економічних реформ, а також масштабна американська допомога в вигляді «плану Маршалла», яка надала можливість стабільного інвестування в найбільш перспективні галузі економіки.

Мета: дослідити досвід проведення модернізаційних післявоєнних реформ на основі ефективною взаємодії суспільства, бізнесу і влади з метою відновлення економіки Німеччини після закінчення Другої світової війни.

Ключові слова: публічне управління, післявоєнне відновлення, модернізаційні реформи, суспільство, бізнес, влади, взаємодія, реформування, Німеччина.

Постановка проблеми. Економічне відновлення і подальший інтенсивний розвиток Німеччини після закінчення Другої світової війни стали можливими завдяки двом основним і взаємопов'язаним факторам – успішним модернізаційним економічним реформам під керівництвом Людвіга Ергарда і масштабній американській допомозі в рамках «плану Маршалла». Саме вони перетворили зруйновану країну в одну з найбільш успішних економік світу з фактично необмеженим потенціалом подальшого розвитку, що не вичерпаний до цього часу. Вибудована за допомогою системних реформ економічна модель показала свою не тільки надзвичайно високу ефективність, але й адаптивність до змін в навколишньому світі і змін самого німецького суспіль-

ства. Це свідчить, що ідеологія і зміст реформ були вибудовані не тільки для вирішення поточних проблем, але й на перспективу цілком правильно.

Однак роль і значення фактору взаємодії суспільства, бізнесу і влади при проведенні масштабних реформ залишилась фактично не дослідженими. При цьому саме цей фактор був фундаментом всього комплексу модернізаційних реформ і для науки публічного управління та адміністрування необхідно його проаналізувати (що також буде мати велике значення для процесу післявоєнного відновлення України).

Аналіз основних наукових досліджень та публікацій. Системним модернізаційним реформам в Німеччині після закінчення Другої світо-

вої війни, які зробили німецьку економіку однією з провідних у світі, присвячена значна кількість публікацій німецьких, американських, англійських, японських та інших західних науковців. В значно меншій мірі, але цю тему також вивчали також і українські науковці.

Однак при цьому переважна більшість досліджень присвячена саме детальному дослідженню економічного змісту проведених реформ під керівництвом Людвіга Ергарда, ролі в процесі модернізації і масштабної американської допомоги в рамках «плану Маршалла», а також політичній історії процесу реформування. Але, на наш погляд, питанню взаємодії суспільства, бізнесу і влади, тобто саме фундаменту реформ була приділена досить мала увага.

Проте це питання достатньо часто піднімається в ряді досліджень західних авторів, присвячених як комплексу масштабних економічних реформ Людвіга Ергарда, так і «плану Маршалла». Як ми зауважили, це питання, як правило, якщо досліджується, то лише побіжно, однак при цьому авторами приводиться значна кількість цінного фактичного матеріалу з цієї проблематики, що дає змогу робити на його основі системний аналіз та продукувати висновки.

З сотень досліджень щодо питань післявоєнного відновлення Німеччини найбільш цінними в цьому відношенні слід назвати роботи таких авторів, як: Н. Балабкінс, В. Бергхан, Я. Бервід-Букью, В. Роєнко, Н. Крафтс і Д. Тоніоло, А. Міержевські, У. Херманн, К. Хохман, Н. Грюненберг, Б. Лефлер та інші.

Також в цьому відношенні є праці, де докладно аналізуються різні аспекти «плану Маршалла» і, в тій чи іншій мірі, піднімається також проблематика взаємодії суспільства, бізнесу і влади. Це, передусім, праці таких авторів, як Дж. Егнюю і Н. Ентрікін, Т. Бейлі, Г. Бехман, Н. Крафтс.

Про деякі загальні аспекти взаємодії суспільства, бізнесу і влади, без яких не можна в повній мірі розкрити досліджувану тематику, йдеться в дослідженнях таких вітчизняних науковців, як А. Бержанір, В. Геєць, М. Головатий, Н. Діденко, О. Канова, В. Маслов, К. Павлюк та інші.

Також необхідними для більшої повноти аналізу є праці західних науковців, в яких значення системної взаємодії суспільства, бізнесу і влади для проведення масштабних економічних реформ розкривається через поняття «людського капіталу», а також «соціальної економіки». Це, передусім, дослідження таких науковців, як: Д. Беккер, Д. Бланчеро, Й. Боровські, Л. Дайер, Д. Блондал, Г. Тімейер та інші.

Виклад основного матеріалу. Після поразки Німеччини в Другій Світовій війні її економіка була фактично повністю зруйнована, що майже однаковою мірою стосувалося як промисловості, так і сільського господарства. Крім руйнувань під час війни (наприклад, цілеспрямованого знищення бомбардуваннями стратегічно важливих підприємств або боїв в містах, які зруйнували всю міську інфраструктуру), ситуація характеризувалася ще наступними негативними факторами: різким зниженням кваліфікованих кадрів в промисловості (більше 6 млн вбитих на війні чоловіків працездатного віку; поранені, які стали інвалідами; велика кількість чоловіків в полоні у союзників); репараціями на користь союзників (в рамках репарацій були демонтовані і вивезені до країн-переможців залишки вцілілої промисловості, перш за все високих технологій); виїздом (добровільним або примусового характеру) найбільш кваліфікованих кадрів науковців і працівників підприємств високих технологій. Одночасно зруйнована промисловість і кілька мільйонів біженців (в своїй масі – жінок, дітей і людей похилого віку) породжували масове безробіття [4].

В цій катастрофічній ситуації Німеччина зуміла провести у стислі терміни модернізаційні реформи (основною складовою, яких були саме реформи авторства Людвіга Ергарда з метою побудови соціально орієнтованої ринкової економіки). Останні не тільки відновили зруйновану німецьку економіку, але й вивели країну в економічні флагмани світу.

Іншою з головних складових успіху післявоєнного відновлення стала масштабна фінансова допомога США в рамках «плану Маршалла», що зробила можливим проведення реформ у стислі терміни направляючи значні інвестиційні кошти в розбудову стратегічних галузей і, одночасно, забезпечуючи соціальну стабільність в період проведення реформ.

При цьому, хочемо підкреслити, наш висновок зроблений на основі дослідження реалізації «плану Маршалла», в першу чергу напрямів головних витрат виділених в його рамках коштів. При всій своїй важливості «план Маршалла» відігравав все ж суто допоміжну роль. Слід підкреслити – навіть за умови, якщо б він був значно менший за виділеними коштами, це тільки б загальмувало модернізаційні реформи у часі, але все одно б вони б досягли своєї поставленої мети з будівництва ефективної і при цьому соціально орієнтованої економіки.

Важливим також було те, що Сполучені Штати надаючи допомогу для відновлення економіки Німеччини обумовили це цілим рядом умов. При цьому це були умови не тільки суто економічного змісту, але й політичного. Перш за все це стосувалось гарантій демократичного державного устрою нової Німеччини, тобто фактично йшлося про консенсус суспільства, бізнесу і влади в процесі економічного відновлення Німеччини, що, як вірно вбачалося США, було головною запорукою його успішності [3].

Слід підкреслити, що сутністю реформ Людвіга Ерхарда була ставка на приватну ініціативу підприємців, які б при цьому відчували свою соціальну відповідальність перед суспільством, а не ставили своєю метою виключно прибуток. Роль держави при цьому визначалась не керуючою, а координуючою.

В політичному плані нова Німеччина будувалась як країна розвинутої демократії. Це значно обмежувало повноваження уряду, що спонукало його до широкої взаємодії з суспільством.

Досягти, провівши масштабні модернізаційні реформи, поставленої мети в умовах реально діючої демократії можна було виключно за умови широкої взаємодії суспільства, бізнесу і влади. Саме ця робота й стала фундаментом на якому були проведені модернізаційні реформи Людвіга Ерхарда.

Основну мету економічних реформ професор Людвіг фон Ерхард проголосив як створення соціального ринкового господарства, підвищення купівельної спроможності населення, зосередження всіх зусиль народного господарства на збільшенні доходів. Засобами економічного відродження країни були визначені: вільна приватна ініціатива та конкуренція, помножені на активну роль держави в економіці. За безпосередньою участю Людвіга фон Ерхарда Західна Німеччина в кінці 40-х років була виведена з кризового стану. Вже у 1951 р. загальний обсяг виробництва зріс на 1/3, ніж в 1936 р., а в 1956 р. – подвоївся. Середньорічний приріст промислової продукції сягнув за період з 1950 по 1960 рр. 9,6% проти 4% у США і 3% у Великобританії.

Були проведені грошова і господарська реформи. Професор Ерхард вдало поєднував теоретичні знання і досвід великого господарника-керівника. У основу ідеології Ерхарда, що отримала назву соціального ринкового господарства, ліг синтез передового економічного досвіду, основу якого становили неолібералізм і філософія соціальної відповідальності [4, с. 170]. Значний

внесок в розроблення ідеології зробив найближчий соратник Ерхарда професор Альфред Мюллер-Армак [6, с. 296]. Неолібералізм передбачав розвиток економічної свободи, усунення механізмів монопольного впливу на ринок, розкриття підприємницького потенціалу населення. При цьому рішення соціальних завдань передбачалося здійснювати не за рахунок максимізації соціальної підтримки, активно здійснюваної державою, а за рахунок створення умов ефективної зайнятості населення. Основу соціально-орієнтованої ринкової економіки, за Ерхардом, становили: приватна власність, вільні ціни, антимонопольне регулювання, низькі податки. При цьому новий економічний порядок гармонійно поєднав у собі ринкову свободу, державне регулювання, індивідуалізм, соціальну відповідальність з метою досягнення «добробуту для всіх» [5, с. 297]. Роль держави зводилася до визначення пріоритетів розвитку, нагляду і регулювання, створення максимально сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату.

«Соціально-ринкове господарство» розглядалося як якийсь середній шлях між соціалізмом і капіталізмом, який був спрямований на згладжування соціальних суперечностей, всебічну підтримку підприємництва і вів до свободи і соціальної справедливості. В основі соціального ринкового господарства повинна лежати вільна ринкова економіка і конкурентний ринок. Оскільки конкурентний порядок не може встановитися сам по собі, його повинна встановити держава. Держава встановлює правила поведінки і активно впроваджує їх у життя. Ерхард порівнював роль держави в економічному житті з роллю судді, який спостерігає за тим, щоби гра велася за встановленими правилами, але сам участі у грі не бере. Соціальне ринкове господарство не виключає необхідності сильної державної економічної політики, зокрема соціальної політики [4, с. 252].

Проведенню реформ в післявоєнній Німеччині передувала велика суспільна дискусія щодо їх напрямку і плідна взаємодія між владними інституціями, об'єднаннями промисловців, політичними партіями. Концепція соціально орієнтованого ринкового господарства, що була до початку масштабних модернізаційних реформ німецької економіки лише теорією Людвіга Ерхарда в результаті взаємодії влади з суспільством (включаючи бізнес) стала загальним консенсусом в процесі економічного відновлення Німеччини, який дозволив провести навіть болючі для суспільства реформи.

Перш за все, це стосувалося грошової реформи Людвіга Ергарда (остання була одночасно реалізована 21 червня 1948 року), яка стала основою всіх подальших масштабних економічних реформ. Хоча конкретні деталі проведеної реформи, яка зуміла покінчити з катастрофічною гіперінфляцією, із зрозумілих причин тримались урядом ФРН в таємниці до дня проведення, загальний консенсус щодо необхідності її проведення був досягнутий завдяки зусиллям уряду заздалегідь. Перш за все, урядовцями були проведені зустрічі з цього питання з провідними представниками бізнесу і досягнутий консенсус, що без грошової реформи вирішення ключових економічних проблем і подальший розвиток економіки є неможливим.

Ерхард сформулював основні чинники успішного розвитку німецької економіки: винахідливість підприємців, дисциплінованість і працьовитість робітників, вміння політика уряду. Соціальна ринкова економіка в 50-х роках запрацювала у ФРН на повну потужність. Люди бачили результати економічного підйому, безпосередньо відчували державну політику соціальної підтримки. Одночасно в країні успішно впроваджувалися правові та демократичні норми життя.

Таким чином, Ерхард – перший у світі ліберальний реформатор нового типу. Йому довелося працювати в умовах, коли державне втручання в економіку стало реальністю. Він розумів, що в умовах значного впливу соціалістичних ідей не обійтися без використання широких заходів щодо соціального захисту населення. Але важливим для Ерхарда було збереження господарської свободи та фінансової стабільності Німеччини, а от централізм і інфляція були його головними ворогами [4, с. 252].

Можна стверджувати, що повний успіх проведеної грошової реформи, ліквідація гіперінфляції і подальша стабілізація цін стала переконливим аргументом для активізації процесу взаємодії суспільства, бізнесу і влади для подальшого проведення системних модернізаційних реформ. Таким чином, уряд отримав повну підтримку суспільства у своїх подальших модернізаційних діях. Останнє відіграло надзвичайно важливу роль, коли ряд

економічних реформ зустрів негативне відношення великих німецьких монополій і картелів (їх вплив на економіку суттєво обмежувався).

В подальшому, вже після проведення основних економічних реформ, взаємодія суспільства, бізнесу і влади стала основою державної політики Німеччини в реалізації економічної політики, що стало одним з вагомих факторів стабільного зростання і розвитку її економіки.

Висновки. На основі викладеного матеріалу слід зробити висновок, що післявоєнне відновлення і подальший інтенсивний розвиток економіки Німеччини був обумовлений кількома факторами. Перше, це глибоко продумана система послідовних економічних реформ, автором яких був Людвіг Ергард, що дозволила створити ефективно діючу модель соціально орієнтованої ринкової економіки. Друге, масштабна американська допомога в вигляді «плану Маршалла», яка надала можливість стабільного інвестування в найбільш перспективні галузі економіки. При цьому роль фундаменту стратегічних реформ відіграла взаємодія суспільства, бізнесу і влади, що створила найбільш сприятливі умови для ефективного післявоєнного відновлення і подальшого розвитку.

Урядом була вибудована стратегія досягнення взаєморозуміння і солідарності в проведенні реформ з суспільством і конкретно бізнесом (як великим, так малим і середнім), як частиною суспільства. При цьому, за планом Людвіга Ергарда, великий бізнес (картелі і монополії) не повинен був більше мати вирішальні важелі впливу на економіку і фінансову систему, що в свій час сприяло приходу до влади в Німеччині нацистів.

Ставка робилася саме на найширше залучення середнього і малого бізнесу до процесу створення нової ефективної економіки, що неможливо було зробити лише кулуарними домовленостями без участі суспільства з керівниками великого бізнесу. Замість цього урядові інституції налагодили ефективний діалог з впливовими політичними партіями, громадськими об'єднаннями і об'єднаннями представників бізнесу, а також мас-медіа, що стало основою успіху масштабних модернізаційних реформ.

Список літератури:

1. Бержанір А.Л. Інституційна підтримка соціальної відповідальності бізнесу як необхідна передумова його розвитку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №1. С. 12–14.
2. Геєць В.М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. *Економіка України*. 2012. № 10. С. 4–23.
3. Головатий М. Політико-правові аспекти взаємодії демократичної держави й громадянського суспільства. *Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*. Київ, 2001. Т. 1. С. 25–26.

4. Роєнко В.І. Досвід реформ Людвіга Ергарда для української економіки. *Науковий вісник НЛТУ*. Вип. 22.2. 2012. С. 248–255.

5. Лановик Б.Д. Економічна історія : курс лекцій Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, В.Ф. Чайковський. К. : Вид-во «Вікар», 2000. 207 с.

6. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустріальної цивілізації. К. : Вид-во КНЕУ, 2005. 372 с.

Boklah V.A., Naboka K.O. MODERNIZATION REFORMS BASED ON THE INTERACTION OF SOCIETY, BUSINESS AND GOVERNMENT IN GERMANY: HISTORICAL ASPECTS

The experience of the economic recovery of Germany after the end of the Second World War is comprehensively analyzed, since the economy was actually completely destroyed and the situation in the country was characterized by a number of negative factors: unemployment, the need for reparation payments, migration of highly qualified workers, etc. The importance of the economic reforms of professor Ludwig Ehergard, who identified such means of economic revival of the country as: free private initiative and competition, multiplied by the active role of the state in the economy, is determined. The importance and role of large-scale US financial assistance within the framework of the “Marshall Plan” is noted, which made it possible to carry out reforms in a short time by directing significant investment funds to the development of strategic industries and, at the same time, ensuring social stability during the period of reforms. Attention was focused on the role of the state in the implementation of economic reforms, which came down to determining development priorities, supervision and regulation, creating the most favorable investment and entrepreneurial climate. The basis of Erhard’s ideology, which was called the social market economy, was revealed, and it was a synthesis of advanced economic experience, the basis of which was neoliberalism and the philosophy of social responsibility. The main factors of the post-war recovery and subsequent intensive development of the German economy are identified, including a deeply thought-out system of successive economic reforms, as well as large-scale American aid in the form of the “Marshall Plan”, which provided the opportunity for stable investment in the most promising sectors of the economy.

Purpose: to investigate the experience of carrying out modernization post-war reforms based on the effective interaction of society, business and government with the aim of restoring the German economy after the end of the Second World War.

Key words: *public administration, post-war recovery, modernization reforms, society, business, authorities, interaction, reformation, Germany.*

Відомості про авторів

Акімов О.О. – доктор наук з державного управління, доцент, Заслужений економіст України професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Акімова Л.М. – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування

Андрющенко О.Б. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва Української інженерно-педагогічної академії

Аніщенко М.А. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права Запорізького державного медичного університету

Асоян Е.Ш. – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Беленюк Ж. В. – аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Боклаг В.А. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та землеустрою Класичного приватного університету

Гавриляк С.А. – аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

Горник В.Г. – доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Гусєв О.Ю. – доктор філософії з галузі права

Дабіжа В.В. – кандидат наук з державного управління, начальник відділу аспірантури та докторантури, доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу (за сумісництвом), Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Делія М.Р. – аспірант кафедри менеджменту Полтавського університету економіки і торгівлі

Делія О.В. – кандидат історичних наук, доцент, директор Полтавського кооперативного коледжу

Дзюрах Ю.М. – доктор філософії з публічного управління та адміністрування, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

Дідич О.Р. – аспірант кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка»

Іванов А.В. – доцент кафедри публічного управління та публічної служби Академії праці, соціальних відносин і туризму

Котилко Я.М. – аспірант кафедри регіональної політики Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кохалик Х.М. – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри регіонального та місцевого розвитку Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

Кравченко С.О. – доктор наук з державного управління, професор, головний консультант відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень

Круглов В.В. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Майстренко К.М. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування ПрАТ «Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Масик Р.І. – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Набока К.О. – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та землеустрою Класичного приватного університету

Наумко М.М. – аспірант кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка»

Николаєва В.І. – доктор з державного управління, доцент, доцент кафедри соціальної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Стороженко Л.Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету телекомунікацій

Суровцева І.Ю. – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Хар М.І. – аспірант кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Чальцева О.М. – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та державного управління факультету інформаційних і прикладних технологій Донецького національного університету імені Василя Стуса

Чепель М.О. – доктор філософії з державної безпеки, заступник начальника кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України

Шостак С.Л. – офіцер військово-медичного центра Командування об'єднаних сил Збройних Сил України; академік Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я; аспірант кафедри публічного управління та адміністрування ПрАТ «Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Щурін В.В. – магістр, аспірант ПрАТ «Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Яровой Т.С. – доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри національної безпеки, менеджменту та публічного адміністрування Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»